

SPROG- KRÆSEN

Nyt fra
Den Danske
Sprogkreds 15

29. august
2022

Næstformand Ingelise Hallengren, formand Lise Bostrup, prismodtageren, Anne Marie Helger og bestyrelsesmedlem Karin Louise Sigurskjold.

Den Danske Sprogkreds' Svanepris blev den 14. august 2022 overrakt til skuespilleren Anne Marie Helger, alias klimakteriemakrellen, fru skibsfører Percy Plask-Plaskenskjold fra Lille Plaskenborg i Søllerød. Hvor Sprogkredsens Svanepris tildeles en person, der behersker det danske sprog på fremragende vis, tildeles Ællingeprisen til en eller flere personer, hvis virke giver plads til forbedring. I år gik Ællingeprisen til Christa Pålsson og Thomas Klemann, der efter at have nået pensionsalderen drog fra Haderslev til København og oprettede en lillebitte boghandel med fokus på dansk sprog. Prispinderne modtog en gavekurv, der bl.a. indeholdt et eksemplar af Sprogkredsens *Hver fugl synger med sit næb. Farverige ordsprog til hverdagsbrug*, som udkom samme dag, vin, gavekort, kaffe og godbidder.

SPROG- KRÆSEN

udgives af Den Danske Sprogkreds
på Forlaget Bostrup

Ansvarshavende redaktør: Lise Bostrup
Layout: Martin Sand Pævatalu
Forsideillustration: Gert Ejton
Korrektur: Ingelise Hallengren,
Karin Louise Sigurskjold og Poul Sørensen.

Den Danske Sprogkreds' bestyrelse

Lise Bostrup (formand og redaktør)
Ingelise Hallengren (næstformand og kasserer)
Irina Bjørnø, Michael Falkendorf, Dan Hellum,
Karin Louise Sigurskjold og Rainer Verhoeven
Suppleant: Ingrid Slott.

Kontakt Lise Bostrup

Herlufsholmvej 11, 2720 Vanløse
DenDanskeSprogkreds@gmail.com
Tlf. 38 74 36 00 / 26 71 78 37

Abonnement på Sprogkræsen

Sprogkræsen udkommer 4 gange om året.
Papirudgave: 300 kr. pr. år eks. porto
Elektronisk udgave: 300 kr. pr. år.

Medlemskab

af Den Danske Sprogkreds

250 kr. pr. år inkl. årets udgivelser
og entré til Sprogkredsens arrangementer
Nordea 2128 0714426052
Mobilpay 26 71 78 37
ISSN 25967347

www.DenDanskeSprogkreds.dk / Facebook: DenDanskeSprogkreds

Indhold

Den Danske Sprogkreds fylder fem år	3
Lise Bostrup: <i>Svane- og Ællingeprisen fylder fem år</i>	3
Ingelise Hallengren: <i>Komikøsen blev svanemærket</i>	4
Lise Bostrup: <i>Nye kreative Helger-ord</i>	6
Ingelise Hallengren: <i>Anne Marie Helgers takketale</i>	9
Lise Bostrup: <i>Ællingeprisen</i>	10
Christa Pålsson og Thomas Klemann: <i>Vejen frem til Sprogkredsens Ællingepris</i>	11
Siden sidst	
<i>LærFest22, Foredrag om nazistisk sprog, Møder om dialekter og Sommerarrangementer</i>	15
Nyhed	
<i>Hver fugl synger med sit næb. Farverige ordsprog til hverdagsbrug</i>	18
Anmeldelse	
Lise Bostrup: <i>Dansk Sproghistorie 1-6</i>	22
Løsninger på opgaverne side 19 og 20	25
Er du sprogkræsen?	
<i>Kan de ikke stave på Niels Bohr Institutet?</i>	26
<i>Himber og brumbær</i>	27
<i>Har du styr på dine clickbaits?</i>	27
Karin Louise Sigurskjold: <i>Hvad betyder det at hvile på laurbærrene?</i>	28
Små historier om ord	
Poul Sørensen: <i>Fisken som symbol</i>	30
Poul Sørensen: <i>Tallerken og frøken</i>	31
Den Danske Sprogkreds' program august – december 2022	32

Den Danske Sprogkreds fylder fem år

Gæsterne ved jubilæums- og prisfesten: Michael Falkendorf, Thomas Klemann, Per Frode Koch, Jochen Hell, Ida Klemann, Dan Hellum, Christian Siedelmann Nielsen, Magnus Falko, Bjarne Skildal Jensen, Jesper Sidelmann Markussen, Axel Krasson, Lise Bostrup, Hans-Willy Bautz, Jette Højland Andersen, Ingelise Hallengren, Benthe Ploug, Grete Kure, Ingrid Slott, Maimona Falkendorf, Anne Marie Helger, Christa Pålsson, Anne Mette Ipsen, Karin Louise Sigurskjold og Rainer Verhoeven. Foto: Gitte Hedeby.

Den 14. august 2017 etablerede en lille kreds på 11 sprogentusiaster Den Danske Sprogkreds for at skabe øget opmærksomhed og respekt for det danske sprog i Danmark og i udlandet.

Den 14. august 2022 fejrede 29 gæster 5-årsjubilæet for en forening, der er oppe på 80 medlemmer, har etableret to sprogpriser, udgivet 14 numre af bladet *Sprogkræsen*, bøgerne *Er dit modersmål okay? Sprogpolitik i Danmark og ude i verden* (2017), *Sange om det danske sprog* (2018), *Med ja-hatten på. Idiomatiske vendinger i moderne dansk* (2019), *Med professorhatten på. Idiomatiske vendinger med historie* (2020), *Med ja-hatten på spil* (2021) og *Hver fugl synger med sit næb. Farverige ordsprog til hverdagsbrug* (2022) samt afholdt en mængde foredrags- og debatarrangementer samt et par udflugter.

Komikøsen, Anne Marie Helger, alias fru skibsreder Percy Plask-Plaskenskjold, blev svanemærket den 14. august 2022

Af Ingelise Hallengren

Kære Anne Marie Helger

Det er en stor ære, glæde og fornøjelse på Den danske Sprogkreds' vegne at holde motivationstalen til Svanepriismodtageren her i aften.

Jeg har ganske vist ikke nogen *råberober*, jeg kan smykke mig med, så du må tage til takke med en lille grå mus' beskedne fremtoning. Jeg kan heller ikke kaste mig ud i lange eskapader i ekvilibristiske sætningskonstruktioner, men jeg kan udtrykke en stor og inderlig TAK for dig, Anne Marie, der har moret og skabt så megen glæde og latter med dine udladninger med brod om stort og småt.

Vi i Sprogkredsen er meget glade for, at du har lyst til at komme her i aften og modtage en af vores priser.

Du har selv udtalt, at du fra du var ganske lille havde en ubændig lyst til at klæde dig i store rober. Da du blev ældre, kom du i besiddelse af en stor indignation eller to, nemlig over social uretfærdighed og magtsyge. Takket være din kreativitet og sans for det danske sprog kombinerede du disse to forhold og skabte de figurer, du har optrådt med gennem dine mange år som skuespiller.

Vi husker, da du fyldte 70 år og således ramte støvets år, at du udtalte, at det ikke var så godt, for du var støvallergiker. Senere fortalte du en interviewer, at du var begyndt på en ph.d. Vedkommende blev straks imponeret, hvorefter du afslørede, at det betød *pensionist hele dagen*.

Du har også brugt udtrykket *et helgersk overflødigedshorn* om dig selv. Det er netop det, vi andre har nydt og glædet os over i mødet med dig på såvel scene som i fjernsyn.

*Dan Hellum
udskænkede kold
rosé-vin doneret
af Rema 1000.
Foto: Lise Bostrup.*

*Ingelise Hallengren og
Lise Bostrup (med ryggen til)
overrækker Svanediplomet
til Anne Marie Helger.
Foto: Michael Falkendorf.*

på herligste vis, samtidig med at vi har måttet forholde os til de emner, du har valgt at kaste dig over.

I dine *råberober* har du kastet lys over skævheder i vores samfund. Du er altid gået efter magthaverne, de dominerende og de politisk korrekte. Du har turdet være politisk ukorrekt. Du har været i stand til at tale om det, andre ikke har turdet sige højt, selv om de har måttet tænke det. Dermed har du også på fineste vis nået ind til noget genkendeligt i mange mennesker.

Din selvironi fejler heller ikke noget! Du taler om *krigsmaling*, *den spanske pyntesyge* om *spartelmasse*, om *rød støttestrømpe*, om *at hænge med klarinetten*, og om *at trampe i farsen* for blot at nævne nogle eksempler.

Sammen med Peter Larsen har du lavet de herligste karakterer, som har fået publikum til at hyle af grin. I er sjove hver for sig og sammen, og jeres samarbejde og samspil er forbilledligt og grunden til, at I har fået den succes, som tilfældet er.

Vi husker jer i *De grå synger*, hvor I synger og taler jer/os gennem et arsenal af sandheder om os selv og hinanden, som får os til at le og reflektere.

Du har selv sammenlignet dig med Storm P og hans skæve og blandede personligheder. Vi har nogle gange tænkt på dig som en Holberg/Voltaire og hvorfor ikke i denne anledning: den lille dreng i *Kejserens nye klæder*.

Du har jongleret med faste vendinger og sammensatte ord og vredet dem en smule, så de er blevet sjove, men stadig forståelige, f.eks. får du *tant* og *fjas* til at blive til *fås* og *tanter*. I stedet for *autodidakt* har du lavet ordet *autointakt*.

Helt konkret har du skabt ord, vendinger og sætningskonstruktioner, de sidste så lange, at man næsten taber pusten, inden man er ved at kvæles i latter. Du har også puslet med bogstavrim f.eks. *grim*, *grå* og *grådig*.

Når vi ønsker at give dig Svanepriisen, er det på baggrund af det, der allerede er nævnt, og i høj grad også for din tydelige tale, din klare udtale, ikke noget med mumlen. Nej, du taler højt og klart, du taler dansk, og når du bruger fremmedord, laver du ofte lidt om på dem. F.eks. giver du stik imod den politiske korrekte form feminine endelser: *-inde*, *-trice*, *-ske* og *-øse*.

Du bruger (vist) bevidst aldrig bandeord eller engelske ord, sådan som det er blevet meget populært gennem de seneste ca. 20 år. Du betoner også ofte ordene og sætningerne på en lidt anden måde end den gængse. Det får os til at spidse ører. På den måde kan man sige, at du værner om det danske sprog, samtidig med at du leger med det og dermed understreger, at det er nødvendigt at kende sproget godt for at kunne bruge det til de budskaber, du synes, du har villet sende ud til danskerne – ord, som med dine egne ord *skurer landet hvidt*.

I disse år, hvor alt er *mega, vildt, fedt og sejt*, begreber, som gør vores sprog fattigere, er det en fornøjelse at høre dine sproglige nuancer og nye ord. Ofte bruger du dine ord til at gøre grin med nogen eller noget, der i sig selv er latterligt. Du gør det på en morsom måde med brod, men ikke ondt eller ondskabsfuldt, og meget ofte efterfulgt af en herlig latter.

Med disse ord vil vi overrække dig Svanepriisen og den ære, der følger med.

Anne Marie Helger med Sprogkredsens lyserøde prisenbuket og en gavekurv med vin fra Megavin i Odder, gavekort til Bog & idé og Dahls bøger, kaffe, godter, en lysestage fra Sinnerup og Sprogkredsens bøger om ordsprog og faste udtryk. Foto: Michael Falkendorf.

Nye kreative Helger-ord

Af Lise Bostrup

Kære Anne Marie Helger

Som det er fremgået af Sprogkredsens næstformand, Ingelise Hallengrens pristale, har du opfundet ganske mange ord i din lange karriere som ordjonglør.

Din jongleren har ikke bare fået publikum til at juble ved din optræden på scener over hele landet. Den har også sat sig spor i *Den Danske Ordbog*, som er efterfølgeren til *Ordbog over det Danske Sprog*, og udgives af Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.

Her finder vi under bogstavet K ordet *klimakteriemakrel*:

klimakteriemakrel: Oprindelse kendt fra 1991 sidste led makrel inspireret af sild 'pige, kvinde'; ordet måske dannet af skuespilleren Anne Marie Helger.

Det lille "måske" kunne selskabet nu godt have sparet sig, for her er vist ingen tvivl. Du opfandt ordet *klimakteriemakrel* i 1991 og anvendte det humoristisk om dig selv. Det blev kendt og udbredt som et skældsord i medierne, og 19 år senere kunne man finde det brugt som et helt almindeligt ord i et læserindlæg i Lollands-Falsters Folketidende:

Når man engang er blevet betegnet som en lækker sild, må man vel også kunne indrømme, at man har udviklet sig til en klimakteriemakrel. (Lolland-Falsters Folketidende 2010.)

Et andet Helger-ord, der er kommet ind i Den Danske Ordbog, er en sammensætning af *hensyn* og *betændelse*. Ordet *hensynsbetændelse* beskrives således:

overdreven, selvudslettende og ofte misforstået hensyntagen til andre typisk karakteriseret ved at man undlader at gøre eller sige det man selv finder rigtigt

Dette ord er ifølge ordbogen kendt fra 1989, og i artiklen *At labbe sproget i sig* fra Mødersmål-Selskabets antologi *Sjov med Sprog* fra 1996 tager du selv ansvaret for dette ords opståen. Uanset hvem der skal have æren for dette ord, blev det et af de tidlige rødstrøppers yndlingsord, og det lever stadig i det moderne terapeutsprog.

Ekstra Bladet kunne f.eks. i 2010 citere en kvinde, der omsider havde fundet frem til sin rette diagnose for følgende:

i 42 år havde jeg lidt af kronisk hensynsbetændelse og var næsten altid smilende og omsorgsfuld. Men jeg glemte at være omsorgsfuld over for mig selv.

En lille helgersk gloseliste

Da det godt kan virke lidt tilfældigt, hvilke ord der finder optagelse i de officielle danske ordbøger, bringer vi her en liste over 20 andre helgerske ord og udtryk, som kunne fortjene at blive foreviget i en ordbog:

<i>Baltica-frisure</i>	herrefrisure uden dækning (af hovedbunden) (skaldet)
<i>comakvarie</i>	fjernsyn
<i>createuse</i>	kreativ kvinde
<i>direktøs</i>	kvindelig direktør
<i>discount drama</i>	teaterforestilling på lavt budget
<i>enig konsensusøgende samdrægtighed</i>	enighed
<i>en kvindeforetagende</i>	enkeltmandsforetagende
<i>europædoføl</i>	proeuropæisk
<i>femiformidabel</i>	fantastisk
<i>filosofisse</i>	kvindelig filosof

Efter Anne Marie Helgers tale ventede der en H.C. Andersen-buffet på gæsterne: skidne æg, gammeldags glaseret skinke, kalkun, stegt kylling, kartofler og lækre salater. Foto: Michael Falkendorff.

frankofæl
førstegangsdoende
glo-værdighed
Gudske lak og tov
hensynsbetændelse
hyg-i-egne-bind
kampsild
krasse kusserier
maskofæl
muskulativer
orgastisk gysende hadeglæde
profekto
publi-kummer
og -kusser
rød-støttestrømpe
råberobe

status q
svuppende, svirpende, slaskende,
saftende sentimental-realromantik
zap-rap-tempo-teckno-riff-raff-
ruskende-ravende snapt

frankofil
 som dør for første gang
 stor seværdighed
 Gud ske tak og lov
 overdreven hensynsfuldhed
 menstruationsbind
 ung kvindelig aktivist
 korte digte af feminister
 negativ maskulinitet
 muskler som argumenter
 skadefryd
 de facto
 mandligt og
 kvindeligt publikum
 kvinde, der støtter Rødstrømpebevægelsen
 stor kjole, der skaber
 opmærksomhed
 feministisk status

kunst

meget hurtigt

Gæsterne ved bord 2. Foto: Maimona Falkendorf.

Anne Marie Helgers takketale

Det var en tydelig taknemmelig prismodtager, der tog ordet for at takke for Svaneprisen. Hun gav udtryk for, at det var dejligt at blive *svanemærket*, og at prisen passede perfekt til det kostume, hun selv havde brugt som svane. Anne Marie Helger havde valgt at tage bogen *Glæden ved ordet* med og læse op af det kapitel, der hedder *At labbe sproget i sig*, hvor hun bl.a. fortæller om sin baggrund, sin opvækst i Charlottenlund, og om sit ophav.

Hendes far, som var stadsbibliotekar, stod for hendes sproglige, litterære og kulturelle udvikling. Han læste op af verdenslitteraturen for børnene. Triviallitteratur, forskellige seriemagasiner og kulørte hæfter havde aldrig fundet vej til deres hjem.

Anne Marie Helgers mormor bidrog med Bibelen og udrensning af ukvemsord i sproget, mens farmoren indviede hende i Charles Dickens' univers. Begge havde de som faren indflydelse på hendes sproglige opmærksomhed og bevidsthed. Som følge af sin opvækst i Charlottenlund talte hun affekteret. Det vidste hun ikke, før hun fik det at vide, da hun flyttede til København. Her studsede man over hendes udtale. Det måtte hun ændre, følte hun, og begyndte at øve sig i at tale fladt. Hun giver et eksempel fra *Ænders Arnd* til *Arners Ænd*. Da hun kom tilbage til sit gamle miljø, havde hun den modsatte udfordring, som hun også klarede, takket være hendes sans for sproget og dets lyde.

Det var underholdende oplæsning, som fik gæsterne til både at trække på smilebåndet og le højlydt over de finurlige ord og vendinger, hun bruger i teksten. I kapitlet causerer hun over det franske sprog. Her var hun også præget af sin frankofile farmor. Hun reflekterer også over, hvad andre sprog kan i forhold til dansk. Men hun erklærer sin store kærlighed til det danske sprog.

Anne Marie Helger fortalte, at hun ville være skuespiller og kom ind på teaterskolen i Aalborg, men at hun aldrig gjorde uddannelsen færdig. Hun er således autodidakt, eller autointakt komikøse, som hun selv siger. Herligt at tænke på, at denne lille kvinde med sin sans for humor og store rober har underholdt os danskere med en genial indsigt i, forståelse for og udnyttelse af det danske sprog.

Afslutningsvis gav hun Ællingeprismodtagerne og Den Danske Sprogkreds en bog hver med tekster om og billeder af de mange råberober, hun har optrådt i gennem årene. *Råberober* er skabt i samarbejde med designeren Lars Andersen, også kendt som møsjø Andersen. Bogen *Råberober* udkom på Forlaget Biberkopf i 2012.

Farmor ville have elsket det!

Råberoberne er p.t. udstillet i Danmarks Kostumarium i Svendborg.

(Refereret af Ingelise Hallengren.)

Ællingeprisen

Ællingeprisen går i år til Thomas Klemann og Christa Pålsson fra den lillebitte boghandel i Skt. Peders Stræde i Københavns centrum.

For fem år siden arbejdede ægteparret Thomas Klemann og Christa Pålsson på Haderslev Katedralskole, hvor de underviste i engelsk, tysk, fransk og russisk. Ved siden af drev de et lille forlag, der havde specialiseret sig i at udgive glosehæfter, der skulle hjælpe gymnasieeleverne til at komme igennem nogle vigtige skønlitterære værker.

Pensionsalderen nærmede sig, men i stedet for at se frem til et velfortjent otium, satte Thomas og Christa tempoet op og åbnede en lille boghandel i et slidt, gråt hus i København ikke færre end 264 km fra deres hjem i Sønderjylland.

Glosehæfterne fra Haderslev kom med på flyttelæsset, men Thomas og Christa valgte at udvide sortimentet med lærebøger i dansk for udlændinge, og i dag driver de den danske boghandel, der har det største udvalg af lærebøger, grammatikbøger, øvehæfter, udtalebøger, let-læse-bøger og audiovisuelt materiale stående fremme, så kunderne selv kan orientere sig i bøgerne.

Derudover sælger Thomas og Christa brugte lærebøger til billige priser, og de holder jævnligt små receptioner i forbindelse med nye udgivelser.

Den lille butik har i løbet af de fem år udviklet sig til at være et centralt mødested for udlændinge, der ønsker at lære dansk, dansklærere, frivillige, der underviser i dansk i forskellige foreninger, lærebogsforfattere og illustratører, og der er fuld fart på ildsjælene bag butikken, der tør satse på dansk sprog.

Vejen frem til Sprogkredsens Ællingepris

Af Christa Pålsson og Thomas Klemann

Christa: Fra vores arbejde med forlaget var vi forberedte på, at det at starte en boghandel tager tid, og at der ville være gode tider og lidt svære tider. Betydningen af at kunne sprog – enten det er dansk eller udenlandsk— kan ikke undervurderes.

Hvorfor skal man lære sprog?

Thomas: Vitsen om den russiske turist i Nordjylland som møder tre nordjyder, der ikke kan fremmedsprog: Trods ihærdige forsøg på engelsk, tysk, fransk og russisk lykkes det ikke at få fortalt vejen til Skagen, og russeren må køre videre med uforrettet sag. Da en af nordjyderne foreslår de andre, at de kunne overveje at gå til sprogundervisning til vinter, svarer de: "Nej da, se, hvor mange sprog han kunne, og se, hvor lidt han fik ud af det!"

Gloser, glosser og atter glosser

Utilfredsstillende arbejde som fransklærer fører til ønsket om udfordrende arbejde. Vi grundlægger et forlag og starter med *Fundamentale franske ord og udtryk*.

Heldigvis havde ingen fået lavet glosehæfte til *Le petit Prince*. Eftersom det var den mest læste bog i gymnasiet i fransk, og eftersom fransk var obligatorisk og derfor gymnasiets 3. største fag, gav det forlaget en flyvende start. Derefter producerede vi mere materiale til franskundervisningen.

1986: gymnasireformen fører til et dramatisk fald i mængden af fransk-elever. Engelsk vokser – derfor nærliggende at overtage Gjellerups gloseserie med glosehæfter til bl.a. *Animal Farm*, *Nineteen Eighty-Four* og *The Great Gatsby*. Det demonstrerer nødvendigheden af fornyelse og omstillingsparathed i et forlag.

Christa: 1999: I den offentlige debat optræder ordet *bogdroppere*. Jeg ser en ung mand, der læser en tyk roman: *Glosehæfter til Harry Potter* – målgruppe

Christa Pålsson og Thomas Klemann siger tak for Ællingeprisen i en toastemmig tale. Foto: Michael Falkendorf.

er nogen, der vil læse en bog på engelsk for første gang og have det sjovt samtidig: enhver lærers drøm.

Thomas: Da glosehæfterne går strygende, laver Thomas dem til det tysksprogede marked, der jo er 20 gange større, når man regner Svejts og Østrig med. Rundrejse til tyske boghandlere, der med f.eks. følgende bemærkninger afslår at forhandle dem:

- *Det er tyskerne alt for dovne til.*
- *De er for høje til vores boghylder.*
- *Harry Potter-bølgen er for længst forbi.*

Messemobberen i Leipzig

Thomas: En behjertet person siger, at vi skal præsentere dem på bogmesser, hvor vi har direkte kontakt til kunderne; Bogmessen i Leipzig, hvor en kunde ser vores hjemmeside Klingbjerg.dk og stiller det dengang utrolige spørgsmål: “Haben Sie etwas für den Dänischunterricht?”

Da der på hver messe kommer en person, der udelukkende vil mobbe forlæggerne, troede vi selvfølgelig, at det var årets messemobber. Det viste sig så, at den pågældende dame elskede at holde ferie ved Vesterhavet og havde fattet så meget interesse for dansk, at hun gik til undervisning på Volkshochschule i Leipzig; a propos fornyelse og omstillingsparathed: Her er et hul i markedet, eftersom ingen andre laver gloser til dansk litteratur. Men hvor skal vi begynde? Nå ja, H.C. Andersen selvfølgelig, for der er ophavsrettighederne udløbet. Og vi vælger danske noveller, der på en eller anden måde fortæller noget om at være dansk, som ikke er for svære og ikke er kedelige.

Indtaling med domkirken i baggrunden

Christa: Næste gang vi kommer til Leipzig, bliver vi mødt med et: ja, men hvad med udtalen? Jeg havde – tilfældigvis – mødt en person på en bogmesse i Aarhus, som foreslog mig, at vi skulle indtale vores danske *Lær dansk med Klempaa*-hæfter.

Selvfølgelig, sagde jeg og fik fat i et mobilt optageanlæg. Dog havde jeg ikke helt taget højde for, at vi bor tæt på domkirken i Haderslev – hvor klokken jo slår hvert kvarter!

Bogmessen i Hamborg

Vi var taget til en lille skolemesse i Hamborg, hvor jeg skulle holde et oplæg om Harry Potter. Jeg var forberedt til tænderne med power point, quizzer på nettet osv. men da det kom til stykket, var der kun to (og ikke 21), der dukkede op: den ene havde aldrig læst Harry Potter, og den anden kunne ikke fordrage Harry Potter!

Vi er ikke kede af at foretage lidt skøre ting, men det er selvfølgelig fordi vi tror på det, vi laver, og bare venter på, at verden forstår os.

Engelsksprogede glosser til danske bøger

Thomas: Da det viser sig at være en succes med de danske *Lær dansk med klem-paa*-bøger, laver vi dem med engelske glosser – og så har vi takket være internettet pludselig hele verden som kunder. Sjovt at sende vores bøger til f.eks. Vietnam og Brasilien.

2015 er vi begge pensionerede, og vores læge har sagt de bevingede ord: “Husk nu, at det er livsfarligt at forlade arbejdsmarkedet.” Den tyggede vi lidt på, og eftersom vi nu havde meget materiale til sprogundervisning, var det jo nærliggende at forhandle det i vores boghandel i Haderslev – men der bor alt for få mennesker. I København er der derimod ca. 200.000 udlændinge, og nogle af dem vil eller skal lære dansk.

Men hvordan får man en boghandel?

Christa: Det gør man ved hjælp af vitamin B. – B som bekendtskab – også kendt som “i en storby skal man kende nogen”. Og ganske rigtigt, Thomas’ bekendte, ejeren af Sankt Peders Stræde 51, var med på at lave ’en kælder sort som kul’ om til en smuk butik.

Thomas: På dette tidspunkt får Christa den idé, at vi også skal handle med andre forlags bøger til danskundervisning.

Christa: Som tænkt så gjort: Jeg bliver særdeles vel modtaget på forlaget Alfabeta, – nu Praxis, hvis lærebøger i dansk vi får lov til at forhandle.

Jeg tænker: Hvad kan der mon gå galt nu? – Og ja, sprogskolerne skal til at tage betaling, de lukker i stribevis, og eleverne har ikke penge til at købe egne bøger. Det heldige i den sammenhæng var, at vi fik mulighed for at sælge brugte bøger – meget populært stadigvæk!

Da så bølgerne har lagt sig, kommer ... Corona, men det er så også lidt heldigt, for dér bliver vores salg på hjemmesiden en succes.

Hvordan vi mødte Lise Bostrup, som jeg husker det, hvis fortrinlige bøger vi også stifter bekendtskab med og nu forhandler. Det var på bogmessen i Frankfurt.

Skiftet fra Halle 5 til Halle 3

Det første år, vi er på bogmesse i Frankfurt, går mildest talt ikke godt: Vi står åbenbart i den helt forkerte hal, hvor kun forlag handler med hinanden

*Sprogkredsens jubilæumskage var doneret af Føtex på Frode Jacobsens Plads i Vanløse.
Foto: Maimona Falkendorf.*

– og lige overfor os står Lise (Bostrup) som vi har rigtig god tid til at sludre med, når hun har tid. Dog kommer der kunder i butikken den sidste dag, hvor man åbenbart kan hente bøger i denne hal gratis –så forlagene slipper for at transportere dem hjem ...

Thomas har gået nogle runder og fundet ud af, at det er i Halle 3, det foregår, hvis man vil have fat i almindelige læsere. Det sidste år, vi er i Frankfurt, inden Corona slutter vores deltagelse der, står vi begge op i tre timer, fordi der er kunder uafbrudt. – DET var sjovt!

Thomas: Nu står vi her og er glade og stolte over at modtage Ællingeprisen. Pudsig nok var Den grimme ælling den første danske tekst, som vi lavede gloser til – uden at vide, hvad der senere ville ske.

Christa: Vi har fået et sjovt og interessant liv i den to en halvte alder (med Christian Jungersens udtryk fra bogen *Vi kan alt*) med events og møder med andre kulturer.

Diplomet for Sprogkredsens Ællingepris blev allerede mandag den 15. august opstillet i vinduet i boghandlen Klingbjerg i Skt. Peder stræde i Københavns centrum sammen med materialer til danskundervisningen. Foto: Christa Pålsson.

Siden sidst

Onsdag den 27. og torsdag den 28. april deltog Mette Hess, Karin Louise Sigurskjold og Lise Bostrup fra Den Danske Sprogkreds i **Lærebogsmessen LærFest 22 i Aarhus**. Det var første gang, Sprogkredsen udstillede i Aarhus, og vi fik nye medlemmer, nye kontakter og solgte en del.

Den 24. maj var der frokostmøde i **Den Danske Sprogkreds' bestyrelse**. Lise Bostrup, Dan Hellum, Michael Falkendorf, Karin Louise Sigurskjold, Ingelise Hallengren og Irina Bjørnø evaluerede sprogkredsens arbejde de seneste måneder og planlagde nye udgivelser og arrangementer.

Efter to gange at have måttet udskyde et foredrag med retorikeren Knud Lindholm Lau på grund af Corona-restriktioner lykkedes det den 9. april at gennemføre et foredrag, hvor han og Lise Bostrup talte om **nazistisk sprog i Danmark og i Tyskland**.

Møder om dialekter

Morgensang på dialekt

Den 18. maj var Sprogkredsens formand, Lise Bostrup, inviteret til at lede **morgensangen på Vanløse Bibliotek** med temaet dialekter.

Fysisk foredrag

Samme aften talte vi mere indgående om forskellene mellem de væsentligste danske dialekter.

Lise Bostrup gennemgik først de træk, der adskiller de forskellige dialekter fra hinanden: stød, bortfald af tryksvage stavelser, bløde d'er, diftonger, foranstillet/efterstillet bestemthed, det forsvundne hankøn, ordstilling og nogle træk ved forskellene i ordforrådet.

Hernæst fortalte Poul Sørensen om vendelbomål og læste en tekst af Knud Holst på dialekt og i oversættelse.

På billedet ses fra højre mod venstre: Lise Bostrup, Kim Böttcher, Poul Sørensen, Mette Gerdt Nielsen, Lena Krause, Axel Holm, Christian Sidelman Nielsen, Elisabeth Handberg, Dan Hellum, Karin Louise Sigurskjold, Ingelise Hallengren, Per Frede Koch og Michael Falkendorf. Foto: Martin Paludan-Müller.

Digitalt møde

Onsdag den 25. maj kl. 19-20 holdt Sprogkredsens et digitalt møde om dialekter. Der var ikke så mange deltagere, men det var ret interessant, og der var plads til et par gode grin.

På billedet: Lise Bostrup, Mette Hess, Poul Sørensen, Ingelise Hallengren, Irina Bjørnø, Mette Kruse Krause, Helge Krøyer.

Sommerarrangementer

Lørdag den 9. juli deltog Sprogkredsen i festivalen **Ord på Nyord**, hvor vi satte fokus på bøgerne om faste vendinger og præ-senterede Sprogkredsens nye plakater med illustrationer fra bøgerne.

På billedet ses Irina Bjørnø, Dan Hellum og Lise Bostrup.

Tre af Sprogkredsens medlemmer Hans-Willy Bautz, Lise Bostrup og Karin Louise Sigurskjold deltog i **Seniorfestivalen i Marielyst** på Falster den 27. og 28. juli.

Sprogkredsen deltog i samarbejde med forfattergruppen stORD-strømmen i **Hornfiskefestivalen i Kramnitse på Vestlolland** fra den 21. til den 24. juli.

På billedet ses: Gitte Jensen, Lise Bostrup, Lisbeth Jørgensen, Karin Louise Sigurskjold, Bente Sonn, Karen Haugaard og Merete Bandak. Foto: Erik Sonn.

Nyhed

Hver fugl synger med sit næb Farverige ordsprog til hverdagsbrug

Hvert år udarbejder Den Danske Sprogkreds noget om dansk sprog, og i år præsenterer vi en bog på 115 sider om ordsprog med titlen *Hver fugl synger med sit næb, Farverige ordsprog til hverdagsbrug*. Bogen lægger sig i forlængelse af bøgerne *Med ja-hatten på* og *Med professorhatten på*, som beskriver idiomatiske vendinger. Forskellen på ordsprog og idiomatiske vendinger er, at ordsprogene udgør hele sætninger, der gør krav på at udtrykke en eviggyldig sandhed om et eller andet, mens de idiomatiske udtryk kun er dele af sætninger og ikke postulerer at udtrykke en sandhed.

Ordsprogenes dobbelthed

Det er karakteristisk for ordsprogene, at de tager udgangspunkt i et simpelt forhold i den nære virkelighed, som udtrykker en indlysende sandhed. *Hver fugl synger med sit næb*. Ja, hvis næb skulle de ellers synge med?

Ordsprogene har imidlertid en overført betydning som har relation til menneskelige forhold, og her bliver det sværere. Når ordsproget om fuglene, der synger med hver sit næb overføres på mennesker, kan det forstås, som at alle mennesker taler forskelligt, udtrykker sig ud fra deres egne forudsætninger eller snakker, som de har forstand til.

I dagbladet Information kunne man den 8. juli 2010 læse en kritik af, at danske musikere ikke synger på dansk, men på engelsk. De burde, mente skribenten, synge med deres egne næb:

Hver fugl synger med sit næb.

Danske musikere mister en del af deres musikalitet, når de synger på engelsk.

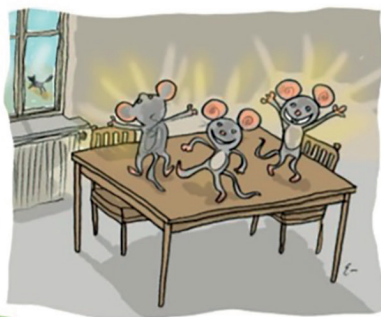
I dette tilfælde opfatter skribenten udtrykket *hver fugl* som hver fugleart. Danske fugle har anderledes næb end f.eks. engelske.

Samme ordsprog kan imidlertid også forstås som et udtryk for forskellige individer og bruges til at argumentere for, at alle individer skal have lov til at ytre sig på sin helt personlige måde:

Enhver fugl synger med sit eget næb. Begynder ledelsen at hakke på tonefald, bliver det problematisk at ytre sig. (Jyllands-Posten 2013, citeret efter Ordnet.dk.)

Det interessante ved ordsprogene er, at de kan udlægges som belæg for flere forskellige sandheder. I *Hver fugl synger med sit næb* fortæller vi historien om ordsprogenes autoritet.

Kender du de gamle ordsprog?

Den Danske Sprogkreds
www.DenDanskeSprogkreds.dk

Se løsningen s. 25.

Er ordsprogenes storhedstid forbi?

Det hævdes ofte, at ordsprogene er på retur. Det er sandt, at ordsprogene ikke længere har den autoritative magt, de havde tidligere, men de eksisterer alligevel ofte som skjulte undertekster i sætninger.

Den 8. oktober 2020 bragte TV2Nord.dk f.eks. denne overskrift:

Nøjsomhed lærer letpåkledte kvinder at spinde. Merete og Birgitte har fundet fidusen. De producerer væredygtige tekstilprodukter af overskudsmaterialer, og samtidig lever de et VÆRedygtigt liv.

Ordvalget virker umiddelbart besynderligt med brugen af ord som *nøjsomhed* og *spinde*, og samtidig konstrueres det nye ord *væredygtigt*. Hvis ikke man kan gennemskue, at denne overskrift er bygget på ordsproget *Nød lærer nøgen kvinde at spinde*, er man ilde stedt. Dette ordsprog kan spores helt tilbage til 1300-tallets Danmark, men lever stadig i bedste velgående i den danske sproglige kulturarv.

Politiken bragte i 2022 en karikaturtegning af den kendte tegner Roald Als. Tegningen forestillede to kvinder med mange lighedstræk med Mette Frederiksen og Inger Støjberg i færd med at grave hver sit hul i jorden. Roald Als havde ladet Mette sige *Den er til Inger*, og Inger sige *Den er til Mette*. Kun de læsere, der kender ordsproget

Den, der graver en grav ... Illustration af Roald Als i Politiken den 4.12.2020.

Se løsningerne s. 25.

Den, der graver en grav for andre, falder selv i den, der kan føres tilbage til det Gamle Testamente, kan forstå den dystre forudsigelse om de to politikeres nære fremtid.

Hvordan kan vi kende et ordsprog?

I *Hver fugl synger med sit næb* beskriver vi de sproglige træk, der skaber ordsprogenes kraft og fortæller ordsprogenes historie. Vi giver eksempler på ordsprogenes anvendelse inden for centrale temaer, og vi bringer en liste over de væsentligste danske ordsprog. Den er tænkt som en hjælp til personer, der ønsker at hjælpe andre til at få et udvidet kendskab til ordsprogene. Det kan være forældre eller bedsteforældre, der ønsker at hjælpe større børn til at udvide deres kompetence på dette område; det kan være folkeskolelærere, der søger inspiration til deres undervisning i emnet; og det kan være udenlandske danskstuderende, der uden kendskab til ordsprogene ikke vil være i stand til at forstå den danske litteratur og det moderne danske mediesprog.

I tilknytning til *Hver fugl synger med sit næb* samt de to bøger om faste udtryk *Med ja-hatten på* og *Med professorhatten på* har vi udarbejdet nogle plakater til pædagogisk brug.

Praktiske oplysninger

Bøgerne koster 169 kr. og plakaterne (A3) koster 125 kr. inkl. moms, men ekskl. porto og kan bestilles ved henvendelse til Den Danske Sprogkreds.

Ordsprog forklædt som akademisk visdom

Et af Sprogkredsens medlemmer har sendt os nogle muntre forsøg på at formulere fem gamle danske ordsprog på snørklet, akademisk dansk. Hvis man kender ordsprogene, er det ikke så svært at regne betydningen ud.

1. Almenmenneskelige samhørighedsfølelser af ældre dato udviser sjældent eller aldrig begyndende tendens til oxidation.
2. Social nød og økonomisk elendighed er den væsentligste faktor til upåklædte hunkønsvæsners indtræden i tekstilbranchen.
3. Tilstedeværelsen af overflødig kulinarisk assistance kan forårsage en væsentlig forringelse af fødevarernes art, konsistens og sammensætning.
4. Selv en mindre topografisk forskydning i kørebanens overfladeprofil kan medføre en så drastisk forskydning af et vehikels massemidtunkt, at en ulykke bliver den umiddelbare følge.
5. Efter gentagne vertikale forsøg på fysisk kontakt med frugterne sorbus aucuparia udtalte ræven formodning om, at bærrenes PH-værdi var væsentligt lavere end 7.

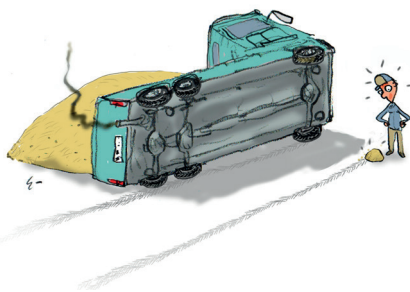

Illustration af Gert Ejton, 2022.

Anmeldelse

Dansk Sproghistorie 1-6

Af Lise Bostrup

Så lykkedes det med et par års forsinkelse Det Danske Sprog- og Litteraturselskab at få det 6. og sidste bind af *Dansk Sproghistorie* færdigredigeret og udgivet. Seks bind på op mod 3.000 trykte sider og hertil et opfattende gratis materiale på nettet i form af supplerende tekster, billeder og lydfiler.

Mange medarbejdere

Der er ikke færre end 92 sprogforskere, der har skrevet artikler til den store nye danske sproghistorie. De mange skribenter er blevet holdt i ørerne af en redaktion på otte medlemmer under ledelse af mag.art. Ebba Hjort, der har speciale i ældre dansk.

Skal en sproghistorie være kronologisk struktureret?

Det har lige siden det første bind af Dansk Sproghistorie udkom i 2016 givet anledning til undren, at Det Danske Sprog- og Litteraturselskab har fravalgt en kronologisk struktur i sproghistorien.

Forgængeren til denne nye sproghistorie var sprogforskeren Peter Skautrup's *Det Danske Sprogs Historie*, som udkom i 6 bind i årene 1944 til 1968.

Det Danske Sprogs Historie var opdelt i perioderne:

- Ur nordisk
- Runetid
- Ældre og yngre middelalder
- Reformationstid
- Oplysningstid
- Nydansk.

Inden for hver af disse perioder var der så oplysninger om skrift- og talesprog, sproglige påvirkninger og dialekter, og så var der et stikordsregister bag i hvert bind.

Det Danske Sprog- og Litteraturselskabs redaktion mener tilsyneladende ikke, at en sproghistorie behøver at være kronologisk struktureret, og redaktionen bytter rundt på begreberne, så det, der var underafsnit i de enkelte periodeafsnit, nu bliver det primære, og perioderne bliver det sekundære. Overskrifterne i den nye er:

Dansk tager form
Ord for ord for ord
Bøjning og bygning
Dansk i brug
Dansk i samspil
Forfatternes dansk

Inden for hvert af disse emner beskrives der så en udvikling i tid.

Hvor Skautrups sproghistorie f.eks. lader eksempler fra forskellige kilder, herunder litteratur indgå i beskrivelsen af de forskellige perioder, tager den nye sproghistorie skønlitteratur fra Anders Sørensen Vedel (1542-1616) til Klaus Rifbjerg (1931-2015) ud af den store sammenhæng og etablerer en lille kronologisk sammenhæng i afsnittet *Forfattersprog* på siderne 101-384 i bind 6.

Det kan måske godt fungere, men hvis man mener, at en sproghistorie skal være kronologisk struktureret, så er dette ikke en sproghistorie.

Skal en sproghistorie kunne fungere som et opslagsværk?

Det er nok de færreste sproginteresserede danskere, der griber ud efter en sproghistorie på 3.000 sider og læser den fra den ene ende til den anden. Alene vægten af de enkelte smukt indbundne bind er så voldsom, at bøgerne ikke egner sig til sengelektüre, og man stopper ikke uden videre 1,750 kg i sin dametaske, før man hopper på metroen, hvor man måske ellers nok kunne have hygget sig med et afsnit om Herman Bangs brud med sin tids nationalkonservative retsskrivning.

Afsnittet om Storm P. i *Forfatternes dansk*, *Dansk Sproghistorie* bind 6, hører til de absolut bedste. Torben Jelsbak beskriver den gamle humorists intelligente måde at notere datidens talesprog på skrift, så læserne kunne fryde sig over hans "persongalleri af drankere, vagabonder og andre figurer fra den københavnske underverden".

For langt de fleste sproginteresserede vil en sproghistorie være noget, der fylder godt i bogreolen, og som man kan bruge til at slå det sprogstof op, som man ikke lige kan finde en lynhurtig forklaring på gennem Wikipedia, Ordnet.dk og sproget.dk. I den forbindelse dur *Dansk Sproghistorie* imidlertid ikke. Der er simpelthen ikke noget indeks i de enkelte bøger, og heller ikke noget i det afsluttende bind. Heller ikke en søgning i det supplerende materiale giver noget resultat.

Når man ikke har afhjulpet denne indlysende mangel ved den nye sproghistorie, kan det muligvis, som vi allerede antydede i *Sprogkræsen* 2 i 2019, hænges sammen med, at der ikke er sammenhæng i

værkets nøglebegreber. De forskellige forfattere opererer simpelthen ikke med de samme begreber. I den traditionelle sprogvidenskab har man f.eks. disse betegnelser for ord af forskellig oprindelse:

- Arveord: ord, der har været i sproget, så længe man ved.
Låneord: ord, der er indlånt i sproget og tilpasset mht. udtale, bøjning og retskrivning. (F.eks. er ordet *lase* oprindeligt tysk, *globus* er græsk og *bøf* fransk.)
Fremmedord: ord fra andre sprog, der bruges i dansk, og som afviger fra arveordene mht. udtale, bøjning og retskrivning.

Det er klart, at der er en del tilfælde, hvor det er svært at skelne skarpt mellem disse tre ordtyper, men i den nye sproghistorie slår sprogforskeren Henrik Lorentzen i afsnittet om ord fra fransk begreberne låneord og fremmedord sammen og kalder også ord som *reveille*, *charge* og *kommis* låneord, selv om de udtales og bøjes anderledes end danske ord, og sprogforskeren Pia Jarvad opfinder i afsnittet om ord fra engelsk termen engelsk som importord og erklærer, at alle ord, der kan dokumenteres i det danske sprog før 1948, ikke længere er importord.

Noget kunne tyde på, at redaktionen af den nye sproghistorie har ladet de mange medarbejdere synge med hver sit næb uden at sørge for en sammenhængende terminologi, og uden en sammenhængende terminologi kan man ikke lave et stikordsregister. Dansk Sproghistorie 1-6 er ikke egnet som opslagsværk.

De døde har givet deres besyv med i det nye bind

Bind 6, der udkom den 15. juni i år, bærer titlen *Forfatternes dansk* og består af to dele: *Sprog og stil* på 88 sider og *Forfattersprog* på 281 sider. Afsnittet Forfattersprog indeholder artikler om 20 danske forfattere og deres sprog. Artiklerne er sat i kronologisk rækkefølge begyndende med Anders Sørensen Vedel og sluttende med Klaus Rifbjerg. Leonora Christina Ulfeldt og Karen Blixen er de eneste to kvinder, hvis sprog er fundet interessant nok til få en artikel. Af de 18 mandlige forfattere er Klaus Rifbjerg (1931-2015) den yngste. Det er lidt skuffende at en så stor og helt ny sproghistorie ikke har kunnet finde på at inddrage forfattere som Dan Turell, Vita Andersen, Inger Christensen, Henrik Nordbrandt og Søren Ulrik Thomsen, som efter min mening også har arbejdet med at konstruere nye ord og udtryk og skabt interessante syntaktiske konstruktioner.

Da jeg læste artiklen om Benny Andersen, studsede jeg over tekstens synsvinkel.

Benny omtales og betragtes som en fortrolig ven. Han er da også, formentlig både i privat og i offentligt regi, den flittigst citerede af de nyere hjemlige forfattere.

Jamen, tænkte jeg. Er det Benny Andersens ånd, der betragtes som en fortrolig ven? Den folkekære digter døde jo i 2018. Da jeg så undersøgte, hvem der havde skrevet teksten, blev jeg endnu mere forbavset. Teksten om Benny Andersen er skrevet af litteraturhistorikeren Thorkild Borup-Jensen, der i 2007 redigerede en

antologi med tekster om Benny Andersen med titlen *Livsrejse med vigtige ophold*. Thorkild Borup-Jensen døde i 2013. Benny Andersen levede således stadig, da artiklen blev skrevet, og de tre digtsamlinger, der udkom i forfatterens sidste levetid *Den Vilde Ungdom* (2005), *Kram* (2009) og *Den nøgne mand* (2010) er ikke kommet ind i oversigten.

Endnu mere bemærkelsesværdigt er det, at den engang så berømte dansk sprogforsker, debattør og formand for Dansk Sprognævn, Erik Hansen, der døde i 2017, har bidraget med et kapitel om Ove Malling, der skrev bogen *Store og gode Handlinger af Danske, Norske og Holstenere*, der blev anvendt som et mønstereksempel på dansk retskrivning i slutningen af 1700-tallet.

Mange gode analyser og pointer drukner

Det er virkelig synd og skam, at Dansk Sproghistorie 1-6 er blevet så stor og uoverskuelig, for der findes rigtig mange gode og originale afsnit i bogen.

Sprogkræsen har fulgt udgivelsen med artikler i nr. 2, 4, 7 og nu 15.

www.dansksproghistorie.dk/ekstramateriale

Opgaveløsninger

Løsningen fra side 19. Ordsprogene.

Kærlighed gør blind, hver fugl synger med sit næb, et æble falder ikke langt fra stammen, af børn og fulde folk skal man høre sandheden, når katten er ude, spiller musene på bordet, den, der har skoen på, ved bedst, hvor den trykker, når fanden bliver gammel, går han i kloster, man skal ikke gå over åen efter vand, man skal ikke kaste med sten, når man selv bor i glashus, man skal ikke kaste perler for svin, blind høne finder også et korn og enhver er sin egen lykkes smed.

Løsningen fra side 20 De gamle faste udtryk.

At tage tyren ved hornene, at bage røvekager, at få en appelsin i turbanen, at skyde papegøjen, at slippe katten ud af sækken, at have tømmere, at pille i sin egen navle, at brænde sit lys i begge ender, at trække en hvid kanin op af hatten, at gå som katten om den varme grød, at slå hovedet på søm, at skrive sig noget bag øret, at stikke hovederne sammen, at male sine hoser grønne og at være født med en guldspids i munden.

Løsningen fra side 20: De nye faste udtryk.

At have ja-hatten på, at ryge op i det røde felt, at gå agurk, at have grønne fingre, at bøje noget i neon, at have antennerne ude, at vride hjernen, at tabe sutten, at kaste nogen under bussen, at have julelys i øjnene, at få noget i skuffen og at have røv i begge ender.

Er du Sprogkræsen?

Kan de ikke stave på Niels Bohr Institutet?

Sprogkredsens trofaste medlem, dansklæreren og skolelederen Finn Steffens skriver:

Ordet *institut* hedder ifølge Retskrivningsordbogen *institut* i bestemt form. Hvordan skal jeg forklare mine udenlandske elever, at det hedder instituttet normalt, men at lige netop det institut, de studerer ved, hedder Niels Bohr *Institutet* med ét *t*?

Svar: Nej, og det kan de heller ikke på dagbladet Politiken

Hvis vi forholder os til den nugældende Dansk Retskrivningsordbog (2012) hedder det *et institut – instituttet*, og en *politik – politikken*, og selv om der i en række tilfælde findes dobbeltformer, så er der ingen slinger i valsen her. Substantiverne institut og politik skal staves instituttet og politikken med henholdsvis to *t*'er og to *k*'er.

Reglen om brugen af dobbeltkonsonant er ret enkel: en lang vokal efterfølges af en enkelt konsonant, men en kort vokal efterfølges af en dobbeltkonsonant.

Det hedder *base* med langt *a* og et *s*, men *basse* med kort *a* og dobbelt *s*, og *Lise* med langt *i* og ét *s*, men *Lissi* med kort *i* og dobbelt *s*.

På dansk er der aldrig to ens konsonanter i slutningen af et ord. Ord som *boss*, *jazz*, *business*, *spin off*, *bluff* og *stroganoff* er fremmedord, hvor stavemåden er bibeholdt efter udgangsproget.

Og det er netop her, hunden ligger begravet.

Ordet *institut* er jo strengt taget også et fremmedord, men det oprindeligt latinske ord har bare været her så længe, at det ikke føles fremmed mere.

Hvis vi går tilbage i retskrivningshistorien, kan vi se, at ordet *Institut* bøjes *Institut*, *Institutet*, *Instituter* og *Institutterne* i Christian Molbechs *Dansk Haand-Ordbog til Retskrivnings og Sprogriktighedsfremme* fra 1813 og i *Dansk Ordbog* bd. 1-2 fra 1859.

I Svend Grundtvigs *Dansk retskrivningsordbog* fra 1870 er ordet *institut* ikke medtaget, da det blev anset for at være et fremmedord, men i samme forfatters *Dansk Haandordbog* (1872) er ordet *Institut* kommet med og anføres med dobbelt *t* i bøjningsformerne.

Ordet *politik*, der har græske rødder, er på samme måde blevet noteret med et *k* i bøjningsformen *politiken* frem til slutningen af 1800-tallet, og dagbladet *Politiken*, der blev grundlagt i 1884, har lige som *Niels Bohr Institutet* fastholdt den gamle skrivemåde. Formerne *institutet* og *politiken* er forkerte ifølge moderne dansk retskrivning, men navnestof er ikke en del af det almindelige stof, og det reguleres ikke af Dansk Sprognævn.

POLITIKEN

Himbær og brumbær

Udtalen af ordet *hindbær* er en klassiker blandt de sprogkræsnere. Ordet er ifølge Ordbog over Det Danske Sprog formentlig beslægtet med ordet *hind*, altså et hundyr af hjortefamilien, idet netop disse dyr holder af at spise de friske, røde bær.

Ordet udtales imidlertid ofte som [*hembær*], hvilket kan forklares som assimilation. Lyden [*n*] udtales med tunge-spidsen mod den lille, hvælvede rand, der ligger lige bag fortænderne i overmund, og lyden [*b*] er en såkaldt bilabial lyd, altså en lyd, der udtales ved at der dannes et kort lukke for luftstrømmen med læberne. Da lyden [*m*] også er bilabial, kræver det mindre energi at sige [*mb*] end at sige [*nb*], og så bliver *hindbær* let til *himbær* i hurtig, småsjusket talesprog.

Denne udtale resulterer af og til den forkerte staveform *himbær*. Denne staveform anvendes som den korrekte form på tysk.

Ordet *brombær* har en anden udvikling. Ordet stammer fra det tyske *Brombeere* og hedder på norsk *bjørnebær* og på svensk *björnbär*. Om det er den brummende bjørn, der spøger bag fejlstavningen *brumbær*, eller om det er en analogi til den forkerte betegnelse *himbær*, er ikke til at sige, – men det er mere sjovt end egentlig kønt.

LB

Har du styr på dine clickbaits?

Kender du det lille trick, der får kinesere til at leve i 100 år? Tre sikre tegn på, at din partner er på vej væk. Tab 10 kg på 10 dage.

Sådanne sensationelle overskrifter i et elektronisk medie fungerer som lokkemad, og hvis vi hopper på limpinden og trykker, bliver annoncøren glad, uanset om vi køber de lovpriste varer eller ej. Et enkelt klik er nemlig nok til, at vi bliver registreret som potentielle kunder til en bestemt varetype, og vores data er mange penge værd på reklamemarkedet.

Sådanne annoncer, der har til formål at få folk til at klikke og dermed afgive informationer om sig selv kaldes *clickbaits* på engelsk og *klikmadding* på dansk.

Klikmadding bruges også i journalistik, for mange klik på et link registreres af søgemaskinerne, og jo flere klik, desto højere kommer artiklen op i søgehierarkiet.

LB

Hvad betyder at hvile på laurbærrene?

Laurbærkransen er et symbol på ære, men man skal tage sig i agt for at hvile på laurbærrene, og i stedet tage æren som en opmuntring til at stræbe efter endnu bedre resultater.

Af Karin Louise Sigurskjold

Det faste udtryk *at hvile på laurbærrene* betyder, at man holder en pause oven på en præstation, hvor man har vist, hvad man kan.

At hvile *på* laurbær eller laurbærgrene lyder ikke særlig behageligt, og udtrykket skal naturligvis også forstås i overført betydning: Laurbærrene symboliserer en opnået ære. I langt de fleste tilfælde vil udtrykket være en opfordring til, at man *ikke* hviler på laurbærrene, for så risikerer man ikke at kunne beholde æren. Men hvorfor overhovedet laurbær?

Som med så meget andet skal vi tilbage til det antikke Grækenland og guden Apollon, som ofte afbildes med en laurbærkrans om hovedet.

Laurbærtræet er i det hele taget Apollons særlige træ. Det ses også af den kendte historie om Dafne og Apollon, som er med i *Ovids Metamorfoser*. Navnet Dafne betyder simpelthen laurbærtræ på græsk. Handlingen er som følger:

Da den unge gud Amor engang blev nedgjort af Apollon, bærer han nag og beslutter sig for at hævn sig på Apollon. Kærlighedsguden Amor kan som bekendt ramme folk med sine pile, så at de bliver forelskede, og han skyder derfor en pil i hjertet på Apollon, så at han bliver forelsket i den smukke nymfe Dafne. Samtidigt skyder han en pil med en modgift i hjertet på Dafne, så at hun ikke vil gengælde Apollons følelser. Hun flygter tværtimod i rædsel fra ham, men når hun løber, klæber klæderne til hendes krop og viser hendes skønne former, hun får farve i kinderne, og håret bliver slået ud. Hun bliver med andre ord endnu mere attråværdig af løbet. Under en hidsig jagt, hvor Apollon er ved at indhente den unge nymfe, beder hun om hjælp hos sin far, der er en flodgud. Hun beder om, at han vil befri hende for hendes forførende ynder og lade dem forgå i forvandling. I det samme forvandles hun til et laurbærtræ.

Apollon er stadig forelsket og omfavner stammen, mærker, at der banker et hjerte inde bag barken, og siger: "Min brud kan du da ikke blive. I stedet skal

du være mit træ. Som pryd vil jeg lægge dig om mit hår og dig om mit kogger og dig om min lyre.”

Dafnes modgift ser ud til at have mistet sin kraft ved forvandlingen, for “med sine frisk fremvoksende grene nikkede laurbærtræet og syntes at gi ham sit minde.” (*Ovids Metamorfoser* ved Otto Steen Due, Gyldendal, 2005, vers 557-567.)

I versene nævnes endvidere, hvorledes romerske kejsere og sejrherreer også skal bekranses med laurbærtræets grønne og skinnende blade.

Apollon var blandt flere andre ting inspirationens gud og beskytter af de skønne kunster: musik, kunst og poesi. Hans attribut er en lyre, et strengeinstrument der blev brugt til at akkompagnere recitation af poesi. Apollon var imidlertid også orakelgud og holdt til i Delfi, hvor han havde en helligdom, hvortil mange valfartede for at få svar på deres spørgsmål. Både Pythia-præstinden, der svarede, og de besøgende i helligdommen måtte have laurbærgrene i hænderne. Ifølge myterne måtte Apollon først dræbe den vældige slange, Python, der huserede i Delfi.

Til minde om sin sejr stiftede Apollon De Pythiske Lege, der næst efter De Olympiske Lege var de mest berømte i oldtiden. Sejrherreerne i de pythiske sportsskampe fik laurbærkransen om hovedet som sejrstrofæ (I De Olympiske Lege var kransen af olivengrene, og i digter- og forfatterkonkurrencer var det vedbendkransen). Som nævnt i metamorfosen blev traditionen med laurbærkransen videreført til kejsere og diverse sejrherreer i Rom, inklusive dem der vandt i sportsskampe. Senere har traditionen bredt sig til kulturlivet i bred forstand, således at digtere, kunstnere og videnskabsmænd er blevet tildelt laurbærkransen som symbol på, at de har ydet en særlig flot præstation. Faktisk er konge- og kejserkroner i direkte forlængelse af laurbærkransen som magt- og sejrssymbol. I Danmark kender vi også *De Gyldne Laurbær*, som Boghandlerklubben kalder deres litteraturpris.

Når man hviler på laurbærrene er det altså ikke tilfældigt, at det netop er laurbær. Det hænger sammen med Apollonkulten og traditioner, der går helt tilbage til det antikke Grækenland og siden Rom. Udtrykket er stadig i jævnlig brug, som for eksempel:

– *Efter succesen med sin første roman hvilede han ikke på laurbærrene, men gik straks i gang med at skrive den næste.*

– *Ford Fiestaen blev kåret som Årets Bil to år i træk, men direktøren opfordrede til, at firmaet ikke hvilede på laurbærrene for længe, for konkurrencen i bilbranchen er hård.*

Små historier om ord

Fisken som symbol

Af Poul Sørensen

Et symbol i den oprindelige betydning består af to dele eller brudstykker, som passer ind i hinanden.

To personer kunne i den klassiske oldtid hver medbringe en halvdel af et aftalt tegn – for eksempel et potteskår, som passede til den halvdel, som den anden var i besiddelse af.

Det græske ord *symbol* betyder ordret *noget som er sat sammen eller som er egnet til at blive sat sammen*.

Et symbol kan altså være noget meget konkret.

Et lignende symbol blev i den første kristne tid anvendt som et skjult tegn, som kristne kunne bruge til at give sig til kende over for hinanden.

I kristendommens første århundreder blev de kristne forfulgt blot for at være kristne.

Mange af de første kristne brugte derfor af sikkerhedsmæssige grunde en symboliseret fisk som et indforstået tegn for andre kristne for, at de bekendte Jesus Kristus som Guds Søn og som frelser.

Umiddelbart er det ikke helt ligetil at gennemskue, hvordan en fisk kunne være et symbol for den kristne bekendelse.

På græsk – som dengang var et meget benyttet sprog i hele Romerriget – betyder ordet ICHTHYS *fisk*.

Et forenklet symbol for fisk fungerede som et skjult tegn for, at bæreren bekendte sig som kristen.

Bogstaverne i det græske ord for fisk danner forbogstaverne for bekendelsen *Jesus Kristus, Guds søn, frelser*:

Ιησούς – Jesus

Χριστός – Kristus

Θεού – Guds

Υιός – søn

Σωτήρ – frelser

Ved en lodret læsning af det første bogstav i hvert ord læses IXΘΥΣ, som netop er det græske ord for *fisk*!

Da kristendommen fra år 313 blev en tilladt religion i Romerriget og fra 380 den eneste tilladte religion, var det egentlig ikke længere nødvendigt at bruge fisken som et symbol for den kristne bekendelse.

Efterhånden blev korset – i stedet for fisken – det mest universelle symbol for kristendommen.

Der er stadig mange steder i verden, hvor det kan koste kristne livet, hvis de åbent bekender sig til korsets evangelium.

I vor nutid har fisken som symbol for kristen bekendelse fået en opblomstring. Måske har du lagt mærke til symbolet i form af en forenklet fisk på en bil eller et andet køretøj.

Men også andre steder dukker fisken op som symbol, hvis betydning genkendes af dem, som er indviet i symbolets betydning.

Bag i Den Danske Salmebog er trykt *Den apostolske trosbekendelse* og *Den nikænske trosbekendelse*.

I faglitteraturen bruger man undertiden ordet *symbol* for *trobsbekendelse*.

Trosbekendelsen fungerer netop som det *symbol*, hvormed den enkelte kan give sig til kende som kristen.

Ret forstået er det en lykke og velsignelse, hvis ens liv går i fisk!

Tallerken og frøken

Af Poul Sørensen

Umiddelbart er det lidt svært at få øje på en sproglig forbindelse mellem de to ord.

Og dog – det springer i øjnene, at begge ord ender på *-ken*.

Endelsen er en diminutivendelse svarende til tysk *-chen* ligesom i tysk *Mädchen*.

På tysk hedder en *frøken* *Fräulein* med diminutivendelsen *-lein*: *lille frue*.

På dansk blev det *frøken*, fordi ordet blev indlånt fra middelnedertysk (plattysk) gennem hanseatiske købmænd, som i middelalderen færdedes i hele Skandinavien.

Ordet *frøken* har gennemgået en sjov betydningsudvikling, som er beskrevet i *Den Danske Ordbog*.

I 1500-tallet blev dansk beriget med ordet *tallerken*, et ord som blev indlånt fra plattysk *tallorken*, afledt af højtysk *Teller*.

Tysk har ordet fra oldfransk *tailleur*, der betyder *forskærerbræt*.

Tallerken betyder egentlig *et lille forskærerbræt*.

Også i svensk *tallrik* – fra gammelsvensk *talerk* – skimtes den plattyske diminutivendelse *-ken*.

Før år 1500 var det almindeligt, at en familie spiste fra det samme fad placeret midt på bordet, men da bordskikken ændrede sig i borgerskabet, fik hver sin tallerken.

Den finske porcelænsfabrik Arabia har produceret en tallerken, hvor den finlands-svenske kunstner Tove Janssons frøken Mumin fra Mumitrol-dene pryder en børnetallerken.

Den Danske Sprogkreds' program

august - december 2022

- Fredag den 2.9. kl. 14-17 Præsentation af *Os herne defra* og Sprogkredsens bøger *Med ja-hatten på*, *Med professorhatten på* og *Hver fugl synger med sit næb* under festivalen **Late Night** i Bog & idé, Algade 83 B **Vordingborg**.
- Fredag-lørdag den 16.-17.9. Sprogkredsen deltager med en stand og foredrag i festivalen **Sprogense i Bogense**.
- Fredag den 30.9.
Kl. 16-16.45
og 19.30-20.00 Præsentation af *Os herne defra* og Sprogkredsens bøger *Med ja-hatten på*, *Med professorhatten på* og *Hver fugl synger med sit næb* på **Kulturnatten i Nykøbing F, scenen på Lille Torv**.
- Fredag den 14. oktober **Kulturnatten i København** i samarbejde med Christa Pålsson kl. 18-23 og Thomas Kleemann, Boghandlen Klingbjerg, Sankt Peder Stræde 51.
- Fredag den 4. til
søndag den 6. november **Bogforum. Præsentation af bøger om ordsprog og faste vendinger. Stand C3-080**.
- Onsdag den 16.11. kl. 19 **Bertel Haarder** fortæller om sit forhold til det danske sprog på Kulturstationen i Vanløse.
- Onsdag den 7. december
Kl. 19 **Julearrangement** på Kulturstationen i Vanløse.

Herudover afholdes løbende medlemsmøder og møder i Sprogkredsens arbejdsgrupper.

Medlemskab i Den Danske Sprogkreds koster 250 kr. om året og inkluderer fire numre af ***Sprogkræsen***, et eksemplar af Sprogkredsens årlige udgivelse og gratis adgang til kredsens arrangementer. Et abonnement på ***Sprogkræsen*** koster 300 kr. pr. år.

Alle Sprogkredsens udgivelser kan bestilles på Sprogkredsens hjemmeside.

Den Danske Sprogkreds
Herlufsholmvej 11, 2720 Vanløse, 26 71 78 37
www.DenDanskeSprogkreds.dk / Facebook: Den Danske Sprogkreds